

դադարի միանունը կը թուլնան. այս տեսակներն կ'ըսուին Կամա-որ շարժման Պանոն-ն, ինչպէս են. Բազկաց, Ոտից, Մատանց, Միջաց, Պարանոցի և այլ այն տեղերու Միանունը, որք մեր կա. մաց համեմատ կը շարժին կամ կը դադարին : Բայց կան Միանունք ալ, որք ոչ թէ մեր կամքովն, այլ յատուկ օրէնքով մը կը կծկին կամ կ'երկարին. ինչպէս են, Սրտի, Ստամոքսի, Աղեաց եւ ուրիշ Մենդեան գործարաններու Միանունքը, որոց շարժումն մեր կամքէն կախումն չունի, այս տեսակներն ալ կը կոչուին Ախմայ շարժման Միանունք :

Կայո-լի-ն և Գնայո. — Դարդոյ թէ՛ միանունքը եւ թէ՛ բոլոր գործարանները այնպիսի դիրքով գետեղուած են, որ իւր Կայո-լի-նը մարմնոյն ուղիղ և հաստատուն դիրքով երկու ոտից վերայ կենալով կ'ըլլայ : Ոտից լայնութիւնը իւր բովանդակ ծանրութիւնը կրելու բաւական խորիսի է. Կանքը բունին ծանրութիւնը հաւասարակը ռելու կը ծառայէ, և մէջքէն վար եղած միանանց զօրութիւնը կ'օգնէ ազդերց եւ Սրունից ոսկորներն ուղիղ դիրքով պահելու : Իսկ Շարժումը կամ Գնացքը կը կատարուի, երբ մարմնոյ ծանրութիւնը միմիայն ոտից միոյն վրայ յենլով, միւսը ծնկաց յոռւածոյն ծալուածքովն գետնէն բարձրանալով յառաջ կը նետուի, այսպէս յաջորդաբար, որով մարդ կարող է զինքը մի տեղէ ուրիշ տեղ փոխադրել : Քալուածքը՝ գնացած տեղւոյն զրից համեմատ կը տարբերի : Զառ ՚ի վայր տեղ մը գնալու ատեն մարմինը յառաջացած ոտից վրայ կը ծանրանայ, զոր կրելու կ'օգնեն Զստոսկերաց տարածիչ միանունքն և այս է պատճառը որ զառ ՚ի վայր իջնալու ատեն մարդ աւելի յօգնութիւնը միջաց վրայ կը զգայ. իսկ զառ ՚ի վեր ելնելու ատեն

մարմինը ետ մնացած ոտից վրայ կը ծանրանայ, զոր կրելու կ'օգնեն ծնկաց եւ կոճիկներու տարածիչ միանունքն, որով եւ յօգնութիւնը աւելի կոճիկներու վրայ կը զգացուի :

Ստնք են ահա մարդոյ մասնաւոր կամ ամբողջական Շարժման ծառայող գործարանները, թէ եւ Զղերն եւս մասամբ մի կը մասնակցին այս գործողութեան, բայց իրենց պաշտօնը աւելի Զգացման վերաբերելով՝ հետեւեալ գլխոյն մէջ պիտի խօսիմք ատոնց վրայ :

(Շարունակելի :)

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Շ Ի Լ Լ Ե Ր Ի

(Շարունակութիւն և վերջ. տես թիւ 1 :)

Շիլքեր իւր նիւթին յարմար ձեւ մ'որոշելով՝ գերմանական ողբերգու թեան մեծավերջ ոտանաւորը թողուց եւ Վալլանտէնի Բանիլ գերմանական նախկին կատակերգուաց գործածած չափով նոյնայանգ ոտանաւորով գրեց :

Հաստատուած է, որ Գաբուշինեալ նի երգումը Շիլքերինը չէ, այլ Կէօթէինը, որ յօժարութեամբ նոյն ժամանակի ժողովրդական երգմանց նմանիլ կ'ուզէր : Կ'ըսուի թէ նա ուրիշ բան ըրած չէր, բայց եթէ նոյնայանգ ոտանաւորի շրջած Սանդա — Գլարա անուն կղերի մը գրուածները, որոց մի քանի հատակոտորները պահուած են :

Շիրէր 1798 տարւոյն վերջը առաջին անգամ Վալանսոգէներ ներկայացոյց Վէյմարի թատրոնին մէջ, զոր Վէյմարէն հաստատած էր և կը վարէր զայն. աւելորդ է տեսլ որ այս թատրերգութիւնը մեծ յաջողութիւն ըստացաւ. Հաստատութիւնը հիացմամբ գրաւեցաւ և Վէյմարի դուքսը Շիրէրի տաղանդին վերայ չափազանց զարմացաւ եւ ստիպեց զնա, որ վերջնական կերպով 'ի Վէյմար հաստատէ իւր բնակութիւնը եւ նա ուրախութեամբ հնազանդեցաւ: Այն ժամանակ երկրորդ անգամ իւր անձն թատերագրական արուեստին նուիրեց լիովին. մի քանի տարւոյ մէջ միմեանց յաջորդեցին Օրլէանի օրիորդը ⁽¹⁾, Մէսի-նայի նշանածը, եւ Մարի Սպարդը: Յառաջագոյն թարգմանած էր Եւրիպի-դէսի Իփիգէնէն յՕլէա ⁽²⁾. Այս մի և նոյն ժամանակամիջոցին մէջ 'ի լոյս ընծայեց նաեւ Մագալէի, Ֆիլ-րոնայի, այսինքն

(1) Օրլէանի Օրիորդը (Ժան ա' Արք), Ֆեծահրու-չակ դիւցազնուհին, շնական աղջկ մ'եր, ազբատ ծնողաց դուստր, որ ծնաւ Լորենի Տոմբի գիւղը 1409 ին: Սա. իւր Տոմբուութեան հաս-կին մէջ, հաւատարմ թէ Աստուած իրեն կը հրա-մայէր Անկիւպիներէն նեղուած Ֆրանսացիքն աղա-տել, Եարլ Եր գտնելու համար 'ի Պուրժ գնաց, Օրլէանի պաշարումը վերջնել տուաւ (1429). յաղ-թութիւնէ 'ի յաղթութիւն առաջնորդելով զթա-գաւորը՝ Ռէյմի մէջ օծել տուաւ զնա, և ժամա-նակէ մը յետոյ Գոմպիէն քաղաքի պաշարման մէջ կալանաւորելով (1450)՝ Անկիւպեցոց վճռուեցաւ, որ զայն իբր վնուկ կենդանւոյն այրեցին Ռուանի մէջ 1451 մայիս 30 ին:

(2) Իփիգէնէ, դուստր Կլիտեմնեստրա և Ագա-մեմնոնի, Յունաց նաւերն 'ի Տրոյագա արշաւելու համար Բեովտոյ Օլիս քաղաքը ժողոված ժամանակ Արտեմիս նաւարկութեան կարեւոր հովը դադրե-ցոյ Արքիանցոյ Ագամեմնոն թագաւորին զայրա-ցած լինելուն համար, վասն զի Ագամեմնոն իւր սիրելի Եղնիկն զարկած էր: Պատգամ հարցուելով իմացան որ քաւութեան համար պետք է Ագամեմ-նոնի Իփիգէնէ դուստրը զոհել, Ագամեմնոն բանա-կըն իւր դէմ չը գրգռելու համար պարտաւորեցաւ հնազանդիլ, բոլոր երբ աղջկը բազինն հանեցին՝

Կօծծի ⁽¹⁾ Իպալան Դի-մո-մի-ն եւ Բիգարի ⁽²⁾ Անգլի Կէ Մէնէյմ ⁽³⁾ և Ռ-ջինն ու սարկին վերնագրով երկու Ֆը-րանսական կատակերգութեանց թարգ-մանութիւնները: Բացայայտ կը տես-նուի թէ ինչ յարատեւութեամբ բո-լոր թատերագրական միջոցներն կը հե-տադրուէր և նորա բոլոր տեսակներն կ'ուսուսնասիրէր: Արդարեւ նա իւր բովանդակ կենաց մէջ բարելաւելու փափաքանօք լի էր. երբէք իւր անձէն բաւականաչափ գոհ չէր. իւր տաղանդի այս երկրորդ շրջանին մէջ, իւր ողբերգութեանց դեղիցկութեանց մէջ-ջէն, դիւրին է նշմարել այն մարդը, որ անգագար նոր ձեւեր կորսնէր եւ նոր ճիգեր կ'ընէր:

Շիրէր իւր թատերագրական աշխատութեանց մէջ քնարերգական բաշնաստեղծութիւնը չէր թողուր: Մի և նոյն ժամանակ բաղմամբ նշանաւոր քերթուածներ յորինեց. Զանգալի Լըն-չոմ, որ խիստ մեծ յաջողութիւն ու-նեցաւ, Գասանարի երգը ⁽⁴⁾, յաղմո-մի-ն

Արտեմիս գթալով նմա՝ նորա տեղ եղնիկ մը դրաւ և օրիորդը յափշտակելով Տաւրիա տարաւ, որպէս զի անդ իւր մեհէնին մէջ քրմուհի լինի:

(1) Շարլ Կօծծի, հռչակաւոր թատերագիր, ծնաւ 'ի Վենետիկ և մեռաւ Թիք դարուն սկիզբ-ները:

(2) Լուի Պենուա Բիգար, նշանաւոր թատերա-գիր, ծնաւ 1769 ին 'ի Փարիզ և մեռաւ 1828 ին: Հախտալէս հռչակեցաւ իրիւհ հեղինակ, յաջորդա-բար զանազան թատրոններ վարեց և 1807 ին Ֆրան-սիոյ Ակադեմիան ընդունուեցաւ. բայց 'ի բաղմա-թիւ թատերգութիւններէ, ունի նաև քանի մի վէպեր:

(3) Մէնէյմ (Menechmes), անուն երկուորեակ եղբարց, որք խիստ համանման էին միմեանց: Սոքա բաղմամբ կատակերգութեանց նիւթ եղած են:

(4) Գասանար, Տրոյիոյ Պրիամոս թագաւո-րին և Հեկաբէի դուստրը, մարգարէական ձիրք ընդունեց. նախապէս յայտնեց իւր հայրենակցաց այն թշուառութիւններն, որոց պիտի ենթարկը-ւէին Տրոյիոյ աւամբ, բայց նոցա չէին հաւատար: Սա Ագամեմնոնի վիճակելով՝ Յունաստան տարուե-ցաւ, ուր Ագամեմնոնի հետ սպանուեցաւ:

փծնը, կամ Յոնայ նաապոլիս լըն, եւ
 քուր լաւագոյն վէպերն ու պարերգնե-
 րը: Վէյմարի դքսին խնդրանքը Ռա-
 սինի Փեդրային (1) թարգմանութիւնն
 եւս ըրաւ, որոյ մէջ իւր ընդաբոյս
 խնամքն ու ուղղամտութիւնը կրփայլի:

Բայց այս թարգմանութիւնը Այոմ
 Գէլլէն յետոյ երեւեցաւ, որ Շիլլէրի
 գործոց վերջինն ու ամենագեղեցիկը,
 և ըստ լուսամիտ մարդկանց գերմանա-
 կան տեսարանի գլուխ-գործոցն է, և
 անտարակոյս թատերագրական ար-
 ուեստին գլուխ-գործոց առաջին կար-
 գըն եւս դրուելու արժանի: Սա զօ-
 րեզ եւ հասուն հանձարոյ, բանաս-
 տեղծական երեւակայութեան և գեր-
 ազնիւ հոգւոյ գործ մ'է: Աթորդ եմք
 ասել նաեւ, որ Շիլլէրի այս գործը
 գլխովին սկզբնական է: Ողբերգութեան
 ձեւերն ու ընթացքը ոչ նկատողու-
 թենէ եւ ոչ նմանողութենէ ծնունդ
 առած են, այլ նոյն իսկ նիւթոյն յը-
 ղացումէն:

Գծուարին է ըմբռնել թէ ինչպէս
 պատմագրաց եւ ճանապարհորդաց
 պարզ պատմութեամբ կարողացած է
 բանաստեղծի մը երեւակայութիւնը
 երկրի մը վերայ այսպէս լիակատար և
 այսչափ մանրամասն ծանօթութիւն
 ստանալ և զգածուիլ այն ամեն տպո-

ւորութիւններով, զոր մարդ նոյն իսկ
 տեղերն չըջնելով կ'ունենայ: Գոգցես
 ամենայն ինչ Հելվետիա կրներշնչէ Աի-
 յոմ Գէլլէ մէջ: Անդ կը տեսնուին նո-
 րա դիպքերն, անգ կը լսուին նորա եր-
 գերն, անդանօր կ'ամփոփին նորա բո-
 վանդակ յիշատակարաններն, և 'ի նա-
 ակն յայտնի կը նշմարուին նորա բար-
 քերն: Ահա այսպիսի պարզ և դիւ-
 ցազնական ժողովրդեան մը, այսպիսի
 նկարելի երկրի մը վիճակին վերայ կը
 կայանայ գործոյն կարեւորութիւնը, և
 այս է որ նորա ընթացքին մէջ այնչափ
 կենդանութիւն և միութիւն յառաջ
 կը բերէ: Հարստահարութեան և բըռ-
 նութեան այն ամեն տեսարանները, որք
 մի զինի միոյ յայլ և այլ տեղիս կը յաճա-
 խեն և զանազան ընտանեաց մէջ վիշտ
 կը պատճառեն, սերտիւ կտպուած են
 իրարու հետ և Հելվետիոյ հարստա-
 հարութեան միակ և ընդարձակ պատ-
 կերը կը յորինեն:

Բռնակալութեան դէմ եղած ընդ-
 դիմութիւնն ու յեղափոխութիւնը,
 ազատութեան զգացումներն, պարզ,
 տեղական և պատմական եռանդ մ'
 սւնին: Բարի գիւղացիք իրենց դրա-
 կան իրաւունքը կը պահանջեն և բըռ-
 նութեան ու խոտմնադրութեան
 դէմ կը զինին: Իրենց սրտմտութիւ-
 նը հանգարտ, զօրաւոր եւ խոհա-
 կան է: Իրենց յեղափոխութիւ-
 նը կանոնաւոր եւ երկիւղած է: Իբ-
 ժուարին է Ռիւդելի ժողովին գեր-
 մանական թատրոնին վերայ յառաջ
 բերած յուղումն երեւակայել, ուր
 պատրաստութիւններն երբէք ծաղրա-
 չարժ չեն, այլ առաւել նպաստամա-
 տոյց: Ճշդիւ 'ի նկատի առնուած
 Հելվետիոյ աւագաժողովոյ այն ամեն
 ձեւակերպութիւնները, նախագահի
 առջեւ դրուած երկու խաչածեւ սու-
 րերը, ծանրութեամբ և ճշդիւ հաշու-

(1) Փեդրա: Դուստր Մինոսի և Պատիփայեայ
 առ Թեսէոսի հետ ամուսնացաւ և նորա իպպոդե-
 դոս որդւոյն տիրահորելով իւր տոհմները յայտ-
 նեց նմա և տեսնելով՝ որ փոխանակ տիրոյ զոր-
 հաւանք կ'աղէ 'ի նա, զայրացաւ առ նախան-
 ձուն և Թեսէոսի զրգարտեց զնա իբր գարանակալ
 իւր պարկեշտութեան: Թեսէոս հաւատաց նմա և
 և առ զայրոյթ սրտին Պատիքոնի վրէժինդութիւ-
 նը հայեցել իւր որդւոյն վրայ: Այն ինչ իպպո-
 ղիդոս կառքով ծովէն կերթար, ահարկու նը-
 հանգ մը ծովէն խրտեցուց նորա ձիերը, որք ժայ-
 ւոյ մը դարձնելով խրտակեցին կառքը և զինքը ըս-
 պաննեցին: Ասկիւնիտոս յարոյց զայն, բայց փեդրա
 իւր խղճէն տանջուելով յայտնեց Թեսէոսի իւր
 մեղքը և ինքըզինքն սպանեց:

սեռ թու էները, գումարման հանգիստ ու պարզութիւնը, տեսարանին վայրը, այս ամենը՝ մեծութեան եւ պարզութեան երեւոյթ մը կ'ընծայեն եւ երբ միտքանկարք տրեւածագին նախկին նշոյլներով միանգամայն ի տես կը գան եւ իրենց երկիւղած ձեռնարկը աղօթքով կը օրբադործեն, մարդ զարմայմամբ եւ պատկառանք կը համակի

Հին աւուրց ժողովրդեան մը այս պատկերին մէջ Այլոմ Գէլլի մեծ կերպարները ակն յայտնի կ'երեւի։ Երջանիկ գազափոր մ' է այս, որ զայն իւր հայրենակցաց շարժումէն այսպէս կը չեղարացնէ։ Այլոմ Գէլլ կը մերժէ փառանկը եւ սակայն զօրութիւնը, վեհանձնութիւնը, անձնաւիրութիւնը եւ հայրենասիրութիւնը լիովին իւր մէջ կը տեսնուին։

Յիլլէր այն ժամանակ ախորժիկ կացութիւն մ' ունէր, մշտանորոգ եւ անհակառակելի փառքով մը շքապատուած, ընտանեաց բարի հայր եւ առանկն կենօր երջանիկ, բանաստեղծական սուրբ գաւառի մը մէջ բարեբաւօր եւ վեհապան, ուր ի գործ գըրած էր իւր հոգեւոյ բոլոր գործունէութիւնը եւ իւր կենաց բովանդակ շահր, ունենալով իբր զօսանք իւր հայրենեաց մեծահոգակ մարդկանց բարեկամութիւնն ու խօսակցութիւնը։ Բայց աւան, այս անգործութեան եւ բարօրութեան մէջ իւր զօրութիւնն ու առողջութիւնը արագապէս կը քայքայուէր։ Նա կանխաւ կը զգար իւր վիշտակը եւ սակայն իւր առ աշխատութիւնն ունեցած եռանդը չէր նուազեր։ Ուսումն իրեն համար երջանկութիւն մ' էր եւ ոչ յոգնութիւն։ Իւր յաջողութիւնները զինքն կը խրախուսէին եւ իւր համբաւն իր վերայ նոր պարտաւորութիւններ կը յաւելցոր։ Նորագլուխը թառերագրական յղացումնէ

բով լի էր, ուր զայնա իւր խորհրդածութիւններով եւ հետազօտութիւններով կը հասունցէր։

Այս աշխատասիրութեան ժամանակ, երբ յաջողութեանց եւ երջանկութեան երկայն ասպարէզ մ' ունէր, իւր յաւատք տակաւին, անագորցն մահր եկաւ հարուածեց զայն իւր ամենասիրելի յօժարութեանց մէջ։ Այլոմ Գէլլը ներկայացնելու համար Պեռլին ըրած ձանապարհորդութիւնը զայն ուժածափ ըրաւ, եւ անտի հիւանդ վերադարձաւ։ Իւր ընտանիքն ու բարեկամները մեծ մոտանջութեան մէջ ինկան։ Փոքր ինչ կազդուրեցաւ եւ իւր գործերն վերակաւ։ 1804 տարւոյն վերջը Ալեյմարի ժառանգ իշխանին եւ Ռուսիոյ մեծ-գըբսուհւոյն ամուսնութեան հանգիսին համար քնարերգական տեսարան մը յօրինեց, որոյ ոտանաւորները շնորհք եւ պերճութեամբ լի են։

Մի քանի ամսէն յետոյ վերադաին հիւանդացաւ եւ հարթխային տենդէ մը բռնուեցաւ, որ մահաբեր յատկութիւն մ' օտանալով՝ 1805 տարւոյ մայիս 9 ին ընկձեց զայն։ Քառատուն եւ հինգ տարեկան էր։ Իւր վախճանը քաղցր եղաւ։ Յետին շունչն արձակելէն մի քանի վայրկեան յառաջ Տիկին տը Ալլըղովէն հարցուց նմա թէ ինչ պէտէս, պատասխանեց, միշտ աւելի խօշտղ։ Այս էր արգարեւ նորա կեանաց պատմութիւնը, այս է, որ Յիլլէլի ըսել տուաւ թէ նա՛ ըսաւ ին բովանդակ նշանակութեամբ առաքինի բանաստեղծ մ' էր, որոյ սուրբ հոգին իւր բոլոր կենաց մէջ միշտ պատկառ կեցած է ճշմարտութեան եւ յաւիտենական գեղեցկութեան։ Կսմեցած էր նա, որ իւր թաղումն անշուր լինի։ Նորա մարմինը գիշերով

իւր վերջին բնակարանը փոխադրեցաւ
իւր բարեկամներով և երիտասարդաց
բաղմուն թեամբ չընտարստուած՝ «Մա-
շիսի խաղաղ գիշեր մ' էր, կ'ըսէ Տի-
կին տը Վոլլզոմէն, սոխակաց այսպէս
բարձր և այդչափ զեղուն երգելն լսած
չէի երբէք, որչափ այս անգամ ոչ Եր-
կինքը միջին ամպերով ծածկուած էր։
Երբ մարմինը շիրմին առջեւը դրուե-
ցաւ, անմիջապէս լուսինն ամպոց ծո-
ցէն դուրս ելաւ և իւր տմայն նշոյնե-
րով գազազը լուսաւորեց, որոյ վերայ
Շիրլէրի անունը փորագրուած էր, բայց
երբ մարմինը շիրմը դրուեցաւ՝ վե-
րլստին անհետացաւ։

Ամենուստէք խնդրեցին, որ Վէյ-
մարի թատրոնը զինքն պայծառացնող
քերթողին հանդիսաւոր մեծարանք մ'
ընծայէ. ուստի Կէօթէ Զանգակի բա-
նաստեղծութիւնը թատերգութեան
ձեւով ներկայացնել տուաւ (հաւա-
ւորէն 10 նոյեմբեր 1805 ին) և այնու-
հետեւ սովորութիւն եղաւ Շիրլէրի
ծննդեան տարեդարձը ամեն տարի
տօնել։ Կէօթէ այս ներկայացման հա-
մար սրտաշարժ վերջաբան մը յորինեց։
Այս հանդիսաւոր և գաշն ձայնով մ'
արտասանուած վերջաբանը, որ առ
մարդն և առ բանաստեղծն խանդա-
ղատելի հիացում մը կը ներշնչէ. ան-
տարակայս 'ի փառս Շիրլէրի կոռուց-
ուած բոլոր յիշատակարանաց մէջ՝ նո-
րո սրտի ամենահաճելին է։ Այս կեն-
սագրութիւնը չեմք կարող աւելի լաւ
կերպով վերջացնել և ոչ իսկ լուսագոյն
կերպով ամփոփել այն տպաւորութիւ-
նը, զոր կը փափաքեմք, որ ընթերցողաց
սրտին մէջ անջնջ մնայ, եթէ ոչ սոյն
քնարերգական գրուտեաց ներբող-
ներն համառօտագրելով, որ մեզ ա-
ռաւել արդարն, աղղուն և միանգա-
ման անկեղծն ըլլալ կը թուին։

«Մերն եղաւ նա, իցին թէ այս

վսեմ խօսքը մեր ազմիպից վշտին վե-
րայ թագաւորէ։ Նա կամեցաւ առ-
մեզ, իբր յանքոյթ նաւահանգստի,
կատաղի փոթորկէն յետոյ, մշտապէս
խաղաղութեան ճաշակն առնուել։ Սա-
կայն իւր ոգին դէպ 'ի ճշմարտին, բա-
րւոյն և գեղեցկին յաւիտենական թա-
գաւորութիւնը կը վերապանար անդի-
մադրելի զօրութեամբ, և նորա ետեւը
գետնամած կը մնար ամբոխն ու ու-
միկը, որ թէ և ոչինչ, այլ սակայն մեր
վերայ կը ներգործէ . . . :

«Իւր Ա. յտերը, եւս քան զեւս պայ-
ծաւ, կը բոցավառէին այն երիտասար-
դութեամբ, որ չը թառամիր երբէք,
այն տրութեամբ, որ ագան կամ ա-
նագան անզգայ աշխարհի ընդգիմու-
թեան կը յաղթանակէ, այն ամենա-
բարձր հաւատով, որ մերթ համար-
ձակաթոխ կը խոյանայ, մերթ յուշիկ
կ'ընթանայ, որպէս զի բարին գործէ,
զարգանայ եւ օգտակար լինի, որպէս
զի գայ վերջապէս այն օրը, ուր ամե-
նայն ինչ պիտի ազնուանայ . . . :

«Գուք ճանաչեցիք զայն, գուք գի-
տէք թէ ինչպէս հսկայաբոյլ կամեցու-
ղութեան և կատարելութեան սահ-
մանը կ'ընթանար, գիտէք թէ ինչպէս,
ժամանակի և միջոցի մէջէն, լուրջ ախ-
նարկով մը ժողովրդոց բարքն ու մտաւ
ծումներն կ'ընթեռնուր։ Բայց գիտէք
նաեւ թէ ինչպէս մեր մէջ, իւր ար-
շուանքէն շնչասպառ, հիւանդու-
թեամբ կը հիւժէր և դժուարաւ կա-
պրքիներ։ մեք այս վերջին ակրապէս
գեղեցիկ տարիներուն մէջ սորա փորձն
առինք, վշտակցելով նմա, քանզի նա
մեզն էր . . . :

«Ի կանուխ ժամանակաց այս ան-
դառնալի վճիռն կարգացած էր նա, և
վշտաց և մահու ընտելացած։ Եւ ահա՛
վերջապէս ինչպէս որ զայն յաճախակի
առողջացած անսած էինք, տեսանք նաև

նորա փոխումն յաշխարհէս, ահա՛ ՚ի զորհուրանս մեր կատարեցաւ այն, յորմէ ընդ երկար յանհնարինս կը զանգիտէինք: Բայց երբ նա իւր ակնարկը յերկիր խոնարհեցնէ, արդէն իւր վեհաշուք էութիւնը աստ փառաւորուած կ'երեւի: Ինչ որ երբեմն ժամանակակից աշխարհը նորա մէջ աւաղելի եւ եպերելի կը համարէր, մահն ու ժամանակը զայն ազնուացուցին:

«Բազմաթիւ հանճարներ, որ ընդ նմա մրցեցան և յաւ ՚ի սիրտ ճանաչեցին նորա բարձր արժանիքն, այսօր նորա զօրութեամբ սգեւորուած կը դգան զիրենք, կամակար նորա ապրած մթնոլորտին մէջ սահմանափակ լինելով: Նա դէպ ՚ի վսեմ բարձունքները վերաթեւեց, սերտիւ կապուած լինելով այն ամենուն հետ, որք մեծաբելի են մեզ: Տօնեցէք ուրեմն զայն. վասն զի ինչ որ կեանքը կ'իստվ չափ կը շնորհէ մարդոյն, յաջորդ սերունդը ամբողջապէս կը պարտի նմա...»:

Այս արտաբեր խաղաղակը, «մէրն եղաւ նա» այսօր ողջոյն Գերմանիոյ կը կրկնէ: Երբէք ազգ մը՝ բանաստեղծ մը չընդունեց և ոչ զայն իւրն անուանեց, չըսեմ՝ այնչափ զարմացմամբ, որչափ խանդաղատական սիրով: Եւ նա արժանի եղաւ այս ընդունելութեան եւ կարէ տիրար հանդիսանալ այն պաշտամամբ, զոր կը մատուցանէր բարեւոյն հետ զուգախառնեալ գեղեցկին, այն բուռն եռանդեամբ, զոր կը տածէր մարդկութեան օգտակար, մեծ և վսեմ համարած իրաց համար, այն բարձր դադափարով, զոր ունէր այս աշխարհիս մէջ հանճարի պաշտօնին նկատմամբ և առ այս ունեցած անհուն անձնութեամբ, և վերջապէս մտքի և սրտի այն համընթաց յաւաքողիմութեամբ, զոր ամ ըստ ամէ կը ցուցնէր: Կրկնենք Կեթեմէին հետ,

«Ինչ որ նախապէս նորա մէջ աւաղելի և եպերելի էր, մահն ու ժամանակն ազնուացուցին»: Եւ իրաւացի է այս, վասն զի նա ինքնին սկսած էր ազնուանալ, քաջութեամբ մարտնչել, օր ըստ օրէ իւր հոգին աւելի սուրբ, աւելի անկեղծ կը լինէր և առաւել կը բարձրանար:

Այն «սիւղէն սանդիկէն վերայ, որ յԱստուած
իւ յանգի»:

Խիստ սակաւաթիւ են անոնք, զորոնք փառքն աւելի ազնուացուցած է և ոգեւորած, ոչ ինքնին, այլ բարեւոյն և գեղեցկին բոցավառ սիրով: Նա որչափ ասպարիզին մէջ կը յառաջէր և հանճարով կը զարգանար, նոյնչափ իւր անձին վերայ պարտաւորութիւններ կը յաւելցրէ Նա իւր անձը ըստ ամենայնի աշխատութեան նուիրած էր և իւր հոգին իւր ոճոյն մէջ կը փայլէ: Այս անձնուէր և զօրեղ, ազատասէր եւ ճոխ բնութեան մէջ մարդն ու բանաստեղծը անբաժան էին իրարմէ: Նա բանաստեղծութեան եւ այն ազնիւ նըպատակաց կը ծառայէր, զոր ընտրած էր ՚ի բոլոր սրտէ, ՚ի բովանդակ մըստց և յամենայն զօրութենէ, չ'ունենալով եսութիւն, ունայնասիրութիւն, փառասիրութիւն և բարեկեցութիւն: Իւր հանճարի և բնաւորութեան ներքին համակրութիւնն աւելցնողը, ինպէս վերջ-Բանն ևս կ'ըսէ, ՚ի կանուխ ժամանակաց մարդն վշտաց դատապարտող այն անաչառ վճիռն կարդալ յաճ և թշուառ ու վշտակիր լինիլն է: Յետին ժամանակաց բանաստեղծներ են և ոչ մին թերեւս իրմէ աւելի փառաւորուած չէ, այլ սակայն ծայրագոյն փառաց մէջ իսկ թեթեւ տխրութիւն մը իւր դէմքը կը համակէ եւ վերքը ողբացողներն ՚ի տես նորա կը գոչեն, «Մե՛րն եղաւ նա»:

«Մէրն եղաւ նա ո՞ր կարող են քսել նաեւ ամեն անոնք, որ անասանք իրաց և նիւթական շահույց յորձանաց անձնատուր եղած չեն և այլուր կտու նեն իրենց պատասպարանը, քան թէ այս ստորին աշխարհիս մէջ. որովհետեւ իրմէ աւելի որո՞յ կարող եմք պատշաճեցնել այս գեղեցիկ խօսքերը, որք մի քանի չաբաթ յառաջ ծափահարութեամբ ընդունուեցան: «Արարչագործութեան երեւոյթը, որչափ ևս գեղեցիկ լինի ո՞ւր և ես կը յաւելում, որչափ եւս գեղեցիկ երեւցած ընի նմա. «նորա համար ո՞չ այլ ինչ է, բայց եթէ իւր ճշմարիտ գեղեցիկութեան անդրադարձումն Նա երեւոյթի ներքեւ կը աեսնէր, կը խուզարկէր իրականը, ճշմարիտ իրականը, այսինքն իտէականը ու Այս այն խօսքերէն մին է, որք վերջ կը տան վէճերու, սահմանելով զանոնք և իրաց իրենց ճշգրիտ բնութիւնն ընծայելով: Ո՛չ, սնուտի երազասաններ չեն անոնք, որք առօրեայ իրերէն աւելի կը փսրին անոր, որ յաւիտենական, բացորձակ և անփոփոխ է, անոր, որ էն փառք: Սակայն հարկ չէ մոռնալ, որ արուեստն ինքնին սրչափ սուրբ և որչափ երկնային լինի, ՚ի Սրբութիւն սրբոց առաջնորդող աստիճաններն կը կաղմէ միայն. ուստի պէտք չէ նմա երկրպագանել իբրեւ մեր Աստուծոյն: Մանաւանդ երբ կը տեսնեմք, որ հանճարն զից կ'առնու ճանապարհին վերայ և միջոցը վախճանին հետ շփոթելու վտանգին մէջ կ'իյնայ, այն ժամանակ հարկ է առաւել առ հանճարն գոչել. «Ի վեր, ՚ի վեր անդր բարձրացիր ու:

Թարգ. — Ի Ֆրանսիէնէ
Մ. Ս. Յակոբէան:

ՈՒՂԵԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ի Ստորք Էջմիածին, 1876 Յուլի 20.

Ամսոյս 25ին կ'ըսակի որդ Աւստրիոյ Լոյիտի ընկերութեան (ettore) անուն շողենաւը Յուլիոյս առջեւ խարքս խեց, և ժամ 8ին մեկնեցանք անտի. գիշերը ժամը 5 էր հասանք Հայֆա կամ Քայֆա փոքրիկ աւանը. նաւահանգիստը գեղեցիկ և բնական ծոց մի է դէպ յարեւմուտ մտած, ծովը աւրեւմտեան մրրկայոյդ փոթորիկներէն խռոված ատեն, նաւերը աստ կապուելին և վերահաս փտանգներէն կ'ազատին. բնակիչք Մահմետականք և Յոյնք, սովորական լեզու Արաբերէն: Աւանը Կորմուս լեւան ստորոտը և ծովեզերքը կառուցուած է քարուկի շինուածովք, և մէկ անկիւնը Գերմանացի գաղթականք Եւրոպական ձեւով փողոցները լայն և ազգաձիգ, կարգաւորեալ տուններ շինած են, չորջուպատը փոքրիկ պարտէզներ եւ արտեր մշակելով. աւանին գիրքը իւր բոլոր զուարճալի պարագաներով զգալի է, լեւան ստորոտէն մինչ ՚ի գլուխը բաւական լայն ճանապարհ մի բացուած է, որ Լատին կրօնաւորաց մենաստանը կ'առաջնորդէ. այս մենաստանը բաւական մեծութեւ կառուցուած է յանուն Եղիայի Մարգարէին, ինչպէս կ'աւանդեն աստ աղօթեց Մարգարէն անձրեւի համար յաւուրս Ս. քաարու, և աստ կոտորեց Բահաղու Մարգարէից ջուրը զոհ մատուցանելու ատեն. երկրագործութիւնը և ձիթենեաց մշակութիւնը ծովեզերքէն հեռի են: Շողենաւին ճանապարհը սոյն ամուսնէն շտապելով կ'երեւին կարգաւ Աքքէ քաղաքը իւր ամուր բերդով և գեղեցիկ նաւահանգստովն, որ Արաբիոյ դուռը կամ կադունը կ'անուանի, որոյ վերայ

